

Criminalization of Drug Trafficking as an International Crime; in the Context of International Criminal Law

(Article Type: Original Research)

SayyedGhasem Zamani¹, Shahriar Nasiri^{2*}

Abstract

The notion of international crimes is a determined and well-known concept in international law that often Refers to main international crimes that in nature are trans-boundary, grave and internationally punishable. Any criminal act when placed in the category of international crime will have some specific results such as possibility of applying universal jurisdiction and international court's jurisdiction over it, and eventually emerging of international responsibility of related state. On the other side, widespread drug trafficking, due to its undeniable significance and trans-national nature has become of serious concern to the international community and must be considered whether drug trafficking based on its nature and feature can define as an international crime. At the end, it is evident that widespread drug trafficking could be in some cases an international crime and would be prosecuted and punished under international law, but it is hard in current legal circumstances.

Keywords: International crime, International Criminal Law, Drug trafficking, fight against drugs.

1. Assistant Professor, Department of International Law, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran.

2. PhD Student in International Law, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran; Corresponding Author: shahriarnasiri@hotmail.com

جرم‌انگاری قاچاق مواد مخدر بعنوان جنایت بین‌المللی، در آئینه‌ی حقوق بین‌الملل کیفری (نوع مقاله: علمی پژوهشی)

سیدقاسم زمانی^۱، شهریار نصیری^{۲*}

چکیده

مفهوم جنایت بین‌المللی در حقوق بین‌الملل مفهومی شناخته شده و مشخص است که عمدتاً به آن دسته جرایم مهم بین‌المللی اطلاق می‌شود که دارای خصلت فرامرزی، شدت و برخورداری از قابلیت بین‌المللی مجازات می‌باشند. وقتی عملی در قالب جنایت بین‌المللی قرار بگیرد، از حیث حقوقی نتایج دارد که عبارتند از امکان اعمال صلاحیت جهانی نسبت به آن، امکان اعمال صلاحیت محاکم بین‌المللی و در پی آن، برداشته شدن مانع مصونیت مقامات و در نهایت، پیدایش مسئولیت بین‌المللی برای دولت متبوع مرتکب. از سوی دیگر، قاچاق گسترده‌ی مواد مخدر نظر به اهمیت غیرقابل انکار آن و خاصیت بین‌المللی داشتن آن به نگرانی عمده‌ی جامعه‌ی جهانی بدل شده است و باید دید آیا این جرم می‌تواند از حیث ویژگی و ماهیت بعنوان جنایت بین‌المللی معرفی گردد. در پایان دیده می‌شود که قاچاق گسترده‌ی مواد مخدر نظر به ویژگی‌ها و اشکال ارتکاب آن می‌تواند تحت شرایطی خاص و البته در شرایط نظم کنونی حقوقی، به سختی یک جنایت بین‌المللی قلمداد شود و از حیث بین‌المللی مورد تعقیب و مجازات قرار گیرد.

واژگان کلیدی:

جنایت بین‌المللی، حقوق بین‌الملل کیفری، قاچاق مواد مخدر، مبارزه با مواد مخدر

۱. استاد گروه حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

۲. دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران؛
shahriarnasiri@hotmail.com نویسنده مسئول:

درآمد

مفهوم جنایت بین‌المللی^۱ در حقوق بین‌الملل مفهومی مشخص و تعریف شده است که جرایم موضوع آن را از حیث شکل، ساختار، نتیجه و مجازات در شرایطی منحصر قرار می‌دهد. به رغم اینکه جرایم دارای ویژگی بین‌المللی بخصوص در رابطه با چهار جنایت نسل‌کشی، جنایت علیه بشریت، جنایت جنگی و جنایت تجاوز، به مفهومی قابل فهم و دقیق مبدل شده است، اما هنوز بر سر تعریفی همه‌جانبه اتفاق نظر وجود ندارد. حقوق‌دانان هرکدام با اذعان به یک ویژگی این دسته جنایت‌ها، اقدام به تعریف کرده‌اند. گاه بر ویژگی بین‌المللی و فرامرزی داشتن این جرایم و گاه بر امکان اعمال صلاحیت مراجع بین‌المللی بر آنها تأکید شده است؛ گاه نیز بر آثار شدید و عمیق مترتب بر آن اصرار ورزیده شده است. این مقاله در نظر دارد به ارزیابی این موضوع بپردازد که آیا قاچاق مواد مخدر را می‌توان جنایت بین‌المللی دانست و اگر پاسخ مثبت است، پیامدهای ناشی از این شناسایی چه خواهد بود. بنابراین لازم است در وهله‌ی نخست، دقیقاً مشخص شود که منظور از جنایت بین‌المللی چیست.

از سویی دیگر، کنوانسیون ۱۹۸۸ ملل متحد راجع به قاچاق مواد مخدر، با اینکه حاوی جامع‌ترین مقررات برای همکاری کیفری میان دولت‌هاست و بطور خاص، مقررات آن راجع به استرداد مجرمین^۲، معاضدت قانونی دوجانبه^۳ و پولشویی^۴ از سایر کنوانسیون‌های راجع به حقوق بین‌الملل کیفری مفصل‌تر و دقیق‌تر است، با این حال، تعهدات مزبور موکول به همکاری داوطلبانه‌ی دولت‌ها می‌باشد و تا حدی شمر ثمر واقع خواهد شد که دولت‌ها تمایل داشته باشند. از اینرو اقدامی جدی‌تر در سطح جامعه‌ی بین‌المللی احساس می‌شود تا قاچاقچیان مواد مخدر به راحتی امکان گریز از تعقیب، استرداد و امحاء منافع نامشروع خود نداشته باشند (Bassiouni, 2008: 881).

تردید نیست که جرم قاچاق مواد مخدر جرمی با میزان تخریبی بالا و بسیار مرزگذر بوده و فراتر از نظام سرزمینی یک دولت موجب ایراد صدمه به کلیت جامعه‌ی

1. International Crime
2. extradition
3. mutual legal assistance
4. money-laundering

بشری خواهد شد. از این جهت سؤال اساسی در این مقاله این است که آیا قاچاق مواد مخدر یک جنایت بین‌المللی و دارای آثار مترتب بر آن می‌باشد یا خیر. در صورتی که قاچاق مواد مخدر را بتوان در حقوق بین‌الملل بعنوان جنایت بین‌المللی معرفی کرد، نتایجی به دنبال خواهد داشت که از اهم آنها می‌توان به این موارد اشاره کرد: الف) جرم ارتكابی مشمول صلاحیت جهانی قرار می‌گیرد و مطابق این اصل، دولت‌ها حق تعقیب برخی از مجرمین را در داخل قلمرو خود دارند؛ بدون توجه به این که جرم در کجا رخ داده و مجرم یا قربانی تبعه‌ی چه کشوری است (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۳: ۳۰). ب) یکی دیگر از ویژگی‌های جنایت بین‌المللی این است که این اعمال به موجب حقوق بین‌الملل عام موضوع صلاحیت دادگاه‌ها یا دیوان‌های بین‌المللی قرار می‌گیرند (Cryer et al, 2007: 2). ضمناً تنها در این حالت است که اگر مرتکب جرم مقام رسمی دولتی باشد، دادگاه بین‌المللی مربوطه مانعی به نام «مصونیت»^۲ پیش رو نخواهد داشت (امامیان و عزیزی، ۱۳۹۷: ۸۱). بنابراین، در صورتی که مرتکب از مسئولان و مقامات سیاسی دولت باشد، دیگر در برابر دادگاه بین‌المللی مصونیت نداشته و این امر قدم بزرگی در راه مبارزه با بی‌کیفرمانی^۳ است. ج) سومین ویژگی هر عمل که جنایت بین‌المللی محسوب شود، این است که در صورتی که عمل مزبور از جانب مقامات رسمی دولتی صورت گرفته باشد یا تحت کنترل مؤثر و حمایت کلی دولت ارتکاب یافته باشد، ارتکاب عمل مزبور نه تنها مسئولیت کیفری بین‌المللی را در پی دارد، که موجب پیدایش مسئولیت بین‌المللی دولت مربوطه نیز خواهد شد و دولت به موجب حقوق بین‌الملل عام متعهد به جبران خسارت می‌گردد (Nollkaemper, 2009: 2).

۱. در تعریف اصل صلاحیت جهانی، گفته شده، اصلی است که به دولت‌ها اجازه می‌دهد صلاحیت کیفری خود را بر افرادی اعمال کنند که مرتکب جنایاتی علیه حقوق بین‌الملل شده‌اند و در عین حال نسبت به آن افراد اصول صلاحیتی سنتی و مرسوم قابل اعمال نمی‌باشد. در حقیقت، این اصل برای رفع خلأ ناشی از عدم قابلیت اعمال اصول دیگر، به وجود آمده است و این همان جنبه فرعی یا ثانوی اصل صلاحیت جهانی است (زمانی و حسینی اکبرنژاد، ۱۳۸۸: ۲۰۶). همچنین، اصل صلاحیت جهانی بر این فرض مبتنی است که برخی جرایم آنچنان در نظر همه‌ی افراد جامعه‌ی جهانی قبیح و قابل سرزنش است که مرتکبین آن را می‌توان دشمن همه‌ی ملل فرض کرد و بنابراین هر دولتی حق تعقیب، محاکمه و مجازات چنین مجرمی را خواهد داشت (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۳: ۳۰).

2. Immunity

3. Impunity

حال باید دید فراتر از کنوانسیون ۱۹۸۸ ملل متحد و سایر اقدامات معاهداتی موجود آیا می‌توان جرم قاچاق مواد مخدر را بعنوان جنایت بین‌المللی تصور کرد و در نتیجه موضوعاتی چون صلاحیت جهانی و یا احیاناً اعمال صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی را برای آن در نظر گرفت؟

۱. مفهوم جنایت بین‌المللی و انطباق مفهومی آن با قاچاق مواد مخدر
از مفهوم جنایت بین‌المللی دو گونه تعریف می‌توان ارائه داد: تعریفی شکلی و تعریفی ماهوی. از حیث شکلی جنایت بین‌المللی هرگونه جرمی است که به موجب حقوق بین‌الملل عام می‌تواند موضوع صلاحیت دادگاه‌ها یا دیوان‌های بین‌المللی قرار گیرد (Cryer et al, 2007: 2). از حیث ماهوی، جنایت بین‌المللی یک جنایت شدید و عمده است که موجب نقض فاحش حقوق بشر یا حقوق بشردوستانه می‌شود. از این منظر جنایت بین‌المللی در واقع هرگونه جرمی است که علیه حقوق بین‌الملل ارتکاب یافته باشد. این جرایم هم در حقوق بین‌الملل جرم‌انگاری شده‌اند و هم بر اساس آن مجازات می‌شوند.^۱ بنابراین باید دید آیا جرم قاچاق مواد مخدر از این دو عنصر برخوردار است یا خیر؟

۱-۱. فرامرزی بودن

با توجه به شرایط و اوضاع و احوال جامعه‌ی جهانی کنونی می‌توان اذعان داشت که قاچاق مواد مخدر ماهیتاً یک جرم فراملی^۲ است. این امر را می‌توان پیامد طبیعی جهانی‌شدن نیز دانست. جهانی‌شدن که محصولی چون تجارت آزاد، جریان آزاد کالا و خدمات و تعرفه‌های کم را به دنبال دارد، به همان ترتیب انتقال تهدیدهای موجود برای امنیت بشر را نیز در بطن خود می‌پرورد (Bassiouni, 2008: 862). باید توجه داشت که در عموم موارد، کشورهای تولیدکننده‌ی مواد مخدر، خود کشور مصرف‌کننده نیستند. این امر ضرورت قاچاق و جابجایی مواد مخدر را نشان می‌دهد و گویا تولید و

1. US Legal Definition, accessible on: <https://definitions.uslegal.com/i/international-crime/> (05/02/2019)

2. trans-national

مصرف این مواد وابسته به انتقال آن است (UNODC World Drug Report, U.N.). لذا، عایدات غیرقانونی این مواد از قاچاق آن به دست می‌آید که قطعاً از مسیرهای بین‌المللی عبور می‌کند (Blum et al, 1999: 28). مواد مخدر، در کشور مصرف‌کننده متوقف نمی‌شود، چرا که ماندن آن مواد خطر کشف شدن و یا توقیف شدن را دارد. بعلاوه، ارتباط میان تجارت غیرقانونی مواد، قاچاقچی و وجوه حاصله بایستی به صورتی ساختگی قطع شود و این امر با انتقال کالاهای مجرمانه به کشور دیگر و به دست آوردن منافع «تمیز شده‌ی»^۱ حاصل از فروش آن، طی یک سری عملیات‌های مالی بین‌المللی پیچیده تحقق می‌یابد. مضاف بر آن، منافع عظیم قاچاق مواد مخدر باعث می‌شود سازمان‌ها و گروه‌های سازمان‌یافته از کشورهای مختلف جهان، به همدیگر بپیوندند و با هم همکاری کنند (Bassiouni and Vetere, 1998: xxvii, xlvi) و فسادهای ناشی از آن از مرزها عبور کند. این فساد، به مقامات دولتی، سیاست‌مداران و بنگاه‌های تجاری سرایت می‌کند و ثبات جوامع و امورات حکومتی را در معرض خطر قرار می‌دهد و در نهایت ثبات سیاسی و حتی نظم جهانی را تهدید می‌کند.^۲ بنابراین تردیدی نمی‌ماند که قاچاق مواد مخدر ذاتاً عملی بین‌المللی و دارای ویژگی فرامرزی است، باید توجه داشت که تبعات این جرم نیز بین‌المللی و فراگیر بوده و به درستی منطبق بر تعبیر اساسنامه‌ی دیوان کیفری بین‌المللی، یعنی «عمل متضمن نگرانی جامعه‌ی بین‌المللی در کل» می‌باشد.

۲-۱. قابلیت بین‌المللی مجازات

یکی از معیارهای ظریف و متمایزی که باعث می‌شود یک عمل، جرم یا جنایت

1. laundered

2. See for examples: Dillon, Sam & Craig Pyles, "Shadow on the Border—A Special Report: Drug Ties Taint 2 Mexican Governors", N.Y. TIMES, Feb. 23, 1997; accessible on: <https://www.nytimes.com/1997/02/23/world/drug-ties-taint-2-mexican-governors.html> (تاریخ مراجعه: ۲۰۱۹/۰۴/۱۳) And Preston, Julia, "A General in Mexico's Drug War Is Dismissed on Narcotics Charges", N.Y. TIMES, Feb. 19, 1997; accessible on: <https://www.nytimes.com/1997/02/19/world/a-general-in-mexico-s-drug-war-is-dismissed-on-narcotics-charges.html> (تاریخ مراجعه: ۲۰۱۹/۰۴/۱۳)

بین‌المللی دانسته شود، این است که عمل مزبور به موجب حقوق بین‌الملل قابل مجازات باشد. این امر باعث می‌شود که دسته‌ی گسترده‌تری از اعمال مجرمانه داخل در تعریف جنایت بین‌المللی قرار بگیرد، مانند هواپیماربایی^۱ و جرایم مواد مخدر (Din-stein, 1975: 67). جرم قاچاق مواد مخدر از این قبیل جرایمی است که حقوق بین‌الملل قابلیت تعیین مجازات آن را دارد.

باید دقت داشت که هیچ ارتباط و پیوند ذاتی میان جنایات بین‌المللی و مراجع بین‌المللی^۲ وجود ندارد. یعنی نباید اینگونه تصور کرد که جنایات بین‌المللی آن جرایمی هستند که در محاکم بین‌المللی قابل رسیدگی‌اند. حقوقدانانی که از این نظر دفاع می‌کنند، (Cryer et al, 2007: 4-5 and Einarsen, 2012: 160) به خطا رفته و به دنبال فرضیه‌ی جرم‌انگاری مستقیم جنایت بین‌المللی توسط حقوق بین‌الملل دچار چنین تفکری شده‌اند. همانطور که گفته شد در تعریف جنایت بین‌المللی نمی‌توان اینگونه عنوان داشت که جنایت بین‌المللی عملی است که «بدواً» توسط حقوق بین‌الملل جرم‌انگاری شده است. این فرضیه تحت عنوان فرضیه‌ی مستقیم جرم‌انگاری مطرح می‌شود که در رویه دادگاه نورنبرگ نیز دیده می‌شد، اما در حال حاضر پذیرفتنی نیست و دقیقاً مقابل دیدگاه اساسنامه‌ی رم قرار می‌گیرد. بنابراین فرض صحیح آن است که جنایت بین‌المللی فارغ از اینکه منشأ بین‌المللی یا داخلی داشته باشد، تهدید علیه جامعه‌ی بین‌المللی محسوب شده و نگرانی جامعه‌ی جهانی در کل باشد. جرم قاچاق مواد مخدر به ضرس قاطع این ویژگی را دارد و نگرانی عمده‌ی جامعه‌ی جهانی محسوب می‌شود. همانطور که مجمع عمومی سازمان ملل متحد بیان می‌دارد: «مواد مخدر زندگی‌ها و اجتماعات را نابود می‌کند، توسعه‌ی پایدار بشری را از بین می‌برد و جرم و جنایت را گسترش می‌دهد. مواد مخدر تمام بخش‌های جامعه را در تمام کشورها متأثر می‌سازد؛ بخصوص سوء مصرف مواد مخدر بر آزادی و پیشرفت کودکان و جوانان بعنوان ارزش‌مندترین سرمایه‌ی جهان، تأثیر می‌گذارد» (G.A. Res. S-20/2, U.N.). ((Doc. A/RES/S-20/2 (Oct. 21, 1998

بنابراین، قاچاق مواد مخدر عملی است که دارای ویژگی بین‌المللی می‌باشد که

1. hijacking
2. international tribunals

آثار بسیار مخرب و جدی خواهد داشت و مقابله با آن مستلزم یک همکاری بین‌المللی است (Kiefer, 2009: 164).

۳-۱. شدت عمل مجرمانه

یکی دیگر از ویژگی‌هایی که برای جنایت بین‌المللی برشمرده می‌شود، شدت^۱ عمل است. یعنی عمل ارتكابی به حدی شدید و جدی باشد که به منافع بنیادین جامعه بین‌المللی در کل صدمه بزند.

حقوقدانان متعددی به شدید بودن و مخرب بودن آثار جرم قاچاق مواد مخدر اشاره کرده‌اند و همه بر این نظر هستند که این جرم می‌تواند به قدر کافی مهم و جدی باشد که جنایت بین‌المللی قلمداد شود (Yernur and Dzhumamuratovich, 2015: 86-88 and Heller, 2017, p. 65). در کنار رویکردی که حقوق دانان به این امر دارند، رویه‌ی دولت‌ها نیز حاکی از آن است که جرایم مواد مخدر را در زمره‌ی جرایم شدید تلقی کنند. این رویکرد از دو بعد داخلی و بین‌المللی قابل بررسی است؛ در بعد داخلی دیده می‌شود که کشورها عموماً برای جرایم مواد مخدر مجازات‌های سنگین و شدید چون حبس‌های طولی‌المدت و اعدام وضع می‌کنند (Boiteux et al., 2014: 3) و به نسبت سایر جرایم با دید جدی‌تری به موضوعات مواد مخدر می‌نگرند. از بعد بین‌المللی نیز دیده می‌شود که برخی دولت‌ها در مذاکرات مربوط به اساسنامه رم بر این باور بودند که باید جرایم مواد مخدر نیز در صلاحیت دیوان بگیرد و یا در برخی موارد دیده شده است که نگاه دولت‌ها آنقدر از این جرایم جدی است که آن را در ردیف جنایاتی چون نسل‌کشی قرار می‌دهند. بعنوان مثال دیدگاه دولت چین در مذاکرات مربوط به کنوانسیون منع نسل‌کشی^۲ و دیدگاه ایالات متحده در هنگام تصویب آن کنوانسیون^۳، از این دسته رویکردها می‌باشند.

1. Gravity

۲. از نظر این دولت اقدام به ایجاد اعتیاد گسترده و عمدی در میان جمعیت غیرنظامی می‌تواند بعنوان نسل‌کشی مورد تعقیب واقع شود (Schabas, 2003: 150-160).

۳. ایالات متحده در هنگام تصویب کنوانسیون منع نسل‌کشی در سال ۱۹۴۸ اعلامیه‌ی تفسیری صادر کرد و بیان داشت که «عبارت «صدمه روانی» مندرج در بند دوم ماده ۲ را به معنی اختلال دائمی قوای ذهنی از طریق مواد مخدر، شکنجه یا دیگر موارد مشابه می‌داند». این تفسیر مورد تأیید قانون‌گذاری داخلی آن دولت نیز واقع شده است. Genocide Convention Implementation Act of 1987, note 39, s. 1091(a)(3). Cited in:

(Schabas, 2003: 162)

۲. عناصر جنایت بین‌المللی و انطباق آن بر جرم قاچاق مواد مخدر

مفهوم جنایت بین‌المللی عموماً دارای عناصری دانسته می‌شود که از جمله می‌توان جهانی بودن، شدید بودن و متأثر ساختن منافع اساسی بشریت را نام برد. بنا به روش مرسوم در مطالعات حقوق کیفری می‌توان این عناصر را بر اساس سه رکن مادی، معنوی و قانونی بیان کرد.

۱-۲. عنصر مادی

بررسی جرایم بین‌المللی شناخته شده مانند نسل‌کشی، جنایت علیه بشریت و جنایت جنگی نشان می‌دهد که رکن مادی ارتکاب هر یک از این جرایم با موارد دیگر متفاوت است. بنابراین، نمی‌توان رکن مادی مشخصی را برای مفهوم «جنایت بین‌المللی» تبیین و توصیف کرد. از این جهت برای اینکه بتوان ارزیابی درستی از جرم قاچاق مواد مخدر از حیث رکن مادی در انطباق با سایر اعمال متضمن مفهوم جنایت بین‌المللی داشت، لازم است نفس عمل قاچاق مواد مخدر با سایر جنایات تطبیق داده شود. نظر به ویژگی خاص جنایات جنگی که صرفاً در زمان جنگ می‌تواند رخ دهد، به نظر می‌رسد جرم قاچاق مواد مخدر صرفاً می‌تواند بر یکی از دو مفهوم جنایت نسل‌کشی و جنایت علیه بشریت منطبق شود.

عنصر مادی نسل‌کشی بر اساس یک تعریف عرفی که در ماده ۶ اساسنامه رم نیز منعکس شده است، عبارت است از: «الف) قتل اعضای یک گروه؛ ب) ایراد صدمه شدید نسبت به سلامت جسمی یا روحی یک گروه؛ ج) قراردادن عمدی یک گروه در معرض وضعیت‌های نامناسب زندگی که منتهی به زوال قوای جسمی کلی یا جزئی آن بشود؛ د) اقداماتی که به منظور جلوگیری از تولد و تناسل یک گروه صورت گیرد؛ و ه) انتقال اجباری اطفال یک گروه به گروه دیگر».

به نظر می‌رسد قاچاق مواد مخدر می‌تواند بعنوان یک وسیله برای تحقق هر یک از اعمال مندرج در بندهای «الف» تا «د» ماده ۶ اساسنامه رم ارتکاب یابد، زیرا این تعریف بدون در نظر گرفتن وسیله‌ی ارتکاب جرم صورت گرفته است. لذا، جرم قاچاق مواد مخدر، تنها در صورتی که به قصد نابودی کلی یا جزئی گروهی خاص (ملی، قومی، نژادی یا مذهبی) ارتکاب یافته باشد، می‌تواند تحت عنوان جنایت نسل‌کشی مورد

تعقیب قرار گیرد. اما، در نهایت دیده می‌شود که این خودِ عمل قاچاق مواد مخدر نیست که نسل‌کشی تلقی می‌شود، بلکه «نابودسازی» است که رکن مادی نسل‌کشی را رقم می‌زند. بنابراین، نمی‌توان صرف ارتکاب قاچاق مواد مخدر را عنصر مادی جرم تلقی کرد.

در خصوص جنایت علیه بشریت نیز باید گفت که در تعریف جنایت علیه بشریت گفته می‌شود که این جرم به معنی ارتکاب اعمالی چون قتل، نابودسازی، به بردگی گرفتن، شکنجه و ... است که در قالب بخشی از یک حمله‌ی گسترده و سیستماتیک و با علم به حمله علیه یک جمعیت غیرنظامی ارتکاب می‌یابد. بنابراین، اگر جرایم مربوط به مواد مخدر بتواند نتایجی چون قتل یا نابودسازی جمعی را در پی داشته باشد، همانطور که در خصوص جنایت نسل‌کشی گفته شد، می‌تواند مشمول جنایت علیه بشریت بشود. اما در این مورد نیز آنچه مورد پیگرد قرار می‌گیرد، عمل قتل، نابودسازی، شکنجه و ... است که جنایت علیه بشریت خوانده می‌شود و نه قاچاق مواد مخدر بعنوان عملی مستقل. قاچاق مواد مخدر نمی‌تواند از حد یک وسیله برای ارتکاب اعمال مزبور فراتر رود. اما انتهای بند اول ماده ۷ اساسنامه رم که به تبیین جنایت علیه بشریت می‌پردازد، علاوه بر موارد معنونه، «دیگر اعمال غیرانسانی واجد ویژگی‌های مشابه که عمداً موجب رنج شدید یا صدمات جدی به جسم یا سلامت جسمی یا روحی شود» را نیز بعنوان جنایت علیه بشریت معرفی می‌کند. بنابراین، به نظر می‌رسد هر عملی که در قالب یک فعالیت گسترده و سیستماتیک علیه یک جمعیت غیرنظامی انجام گیرد و منتهی به ایراد صدمات جدی و شدید به جسم یا روح انسان شود، می‌تواند مؤید وجود رکن مادی برای جنایت علیه بشریت باشد.

بند دوم ماده ۷ اساسنامه به تشریح مفهوم «حمله علیه جمعیت غیرنظامی»^۱ می‌پردازد. طبق این بند، حمله‌ی مزبور به معنی یک سلسله اعمالی است که مشتمل بر ارتکاب متعدد اعمال مندرج در بند ۱ علیه جمعیت غیرنظامی، در تعقیب یا پیشبرد سیاست‌های یک دولت یا سازمان برای انجام چنین حمله‌ای باشد (Rome Statute, Art. 7(2)(a)). شرط اصلی چنین حمله‌ای این است که در مقیاس وسیع صورت گیرد یا به روشی منظم و سیستماتیک انجام شود» (Prosecutor v. Akayesu, No. 1998-4-T, para. 581).

1. Attack directed against any civilian population

در خصوص گسترده و سیستماتیک بودن نیز باید گفت که همانطور که در صدر بند آمده است، عمل باید متعدد باشد. متعدد و چندبعدی بودن به این معنی است که یک عمل واحد یا منحصر نمی‌تواند متضمن جنایت علیه بشریت باشد (Am- bos, 2014: 59).^۱ بر این اساس، می‌توان بیان داشت که اگر قاچاق و پخش مواد مخدر به صورت یک فعالیت و عملیات سازماندهی شده و نظام‌مند یا گسترده صورت گیرد و هدف آن نابودی یک جمعیت یا گروهی از افراد غیرنظامی باشد، می‌تواند تأمین‌کننده‌ی تمام ارکان مادی جرم جنایت علیه بشریت باشد. در خلال مذاکرات راجع به تهیه‌ی پیش‌نویس کمیسیون حقوق بین‌الملل راجع به جنایات علیه صلح و امنیت بشریت،^۲ برخی دولت‌ها به صراحت بیان داشتند که قاچاق مواد مخدر بایستی بعنوان جنایت علیه بشریت در نظر گرفته شود. این دولت‌ها در نظر داشتند که با این شناسایی، قاچاق مواد مخدر ذیل عنوان «حمله علیه سلامت تمام بشریت»^۳ بگنجد و در نتیجه جنایت علیه بشریت قلمداد شود (International Law Commission, U.N. Doc. A/45/10 (July 20, 1990): para. 80).

شق «ک» بند اول ماده ۷ بیان می‌دارد که «دیگر عمال غیرانسانی واجد ویژگی‌های

۱. قسمت اخیر بند فوق‌الذکر که عنوان می‌دارد، حمله باید «در تعقیب یا پیشبرد سیاست‌های یک دولت یا سازمان» صورت گیرد، به نظر می‌رسد بزرگترین مانع برای قرار دادن جرم قاچاق مواد مخدر در صلاحیت موضوعی دیوان باشد، چرا که تنها مواردی را که توسط دولت صورت گیرد، در بر خواهد گرفت. در رد این استدلال اولاً باید گفت که این بند در خصوص جرایم مواد مخدر نامتناسب به نظر می‌رسد، چرا که همه‌ی دولت‌ها به طور رسمی و قانونی اقدام به جرم‌انگاری قاچاق مواد مخدر کرده‌اند. حتی افغانستان که بیش از ۹۰ درصد تریاک جهان را تأمین می‌کند، مقرراتی در خصوص منع کاشت و تولید مواد دارد (Blanchard, July 15, 2010). بنابراین این شرط در خصوص جرایم مواد مخدر بی‌مسما به نظر می‌رسد. ثانیاً، برخی حقوق‌دانان صرف نظارت و یا تجویز عملی (de facto) توسط دولت را نیز کافی دانسته‌اند؛ (Hall and Ambos, 2015: 245) ثالثاً، منظور از سازمان نمی‌تواند سازمانی رسمی یا دولتی باشد؛ رابعاً، خود دیوان نیز این نظر را تأیید می‌کند که همانطور که توسط مراجع اختصاصی مکرراً بیان شده است، «اصلاً لازم نیست سیاست تعقیبی بطور رسمی بعنوان سیاست دولت بیان شده باشد، همچنین لازم نیست که سیاست یا طرح مزبور لزوماً به صراحت یا به روشنی اعلام شده باشد» (Prosecutor v. Akayesu, No. ICTR-96-4-T, (1998: para. 580). بنابراین بطور خلاصه، به زعم دیوان هرگونه سیاست ضمنی یا عملی برای تحقق این جرم کافی است (Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo, No. ICC-01/04-01/07-717, 2008: para. 396).

2. International Law Commission, Draft Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind, art. 1, cmt. 4, U.N. Doc. A/51/10 (1996)

۳. که بتواند ذیل شق الف بند اول ماده ۱۹ پیش‌نویس مزبور جای بگیرد.

مشابه که عمداً موجب رنج شدید یا صدمات جدی به جسم یا سلامت جسمی یا روحی شود» می‌تواند جنایت علیه بشریت قلمداد شود. بنابراین، در این قسمت سه شرط برای شناسایی عمل بعنوان جنایت علیه بشریت وجود دارد: الف) ایجاد رنج شدید و یا صدمات جسمی و روحی؛ ب) قصد و نیت عامدانه برای ایجاد چنین رنجی؛ و ج) مشابهت با سایر اعمال بند یک.

در رابطه با گنجاندن جرم قاچاق مواد مخدر ذیل این بند، هریک از شروط سه‌گانه‌ی فوق‌الذکر به طور مجزا بایستی بررسی شود. الف) بزرگ‌ترین مانعی که وجود دارد این است که جرم قاچاق مواد مخدر، فی‌نفسه و مستقیم منجر به «رنج شدید یا ایراد صدمات جدی به جسم یا به سلامت جسمی و ذهنی افراد» نمی‌شود. همانطور که بعنوان مثال، تجارت و قاچاق سلاح کشتار جمعی، فی‌نفسه به معنی کشتار و قتل عام نیست. بنابراین، صرف قاچاق را نمی‌توان دارای چنین ابعادی دانست. کما اینکه، بعنوان مثال، اعتیادسازی اجباری، می‌توانست این خصوصیت را داشته باشد، اما قاچاق مواد مخدر، خیر؛ ب) عمل قاچاق مواد مخدر، از حیث مشابهت نیز به سنگینی اعمالی چون، قتل، شکنجه، به بردگی گرفتن و ... نمی‌باشد. اما این عدم مشابهت را طبق آنچه در ابتدای بند پیشین گفته شد، می‌توان نادیده گرفت. چرا که دیوان رواندا بیان می‌دارد که «حمله لازم نیست بالطبع خشن باشد». در نهایت، اگر هم بتوان از حیث مشابهت، قاچاق مواد مخدر را حایز شرایط شق «ک» دانست، تحقق شرایط دیگر، یعنی ایراد صدمه جسمی یا روانی شدید و عمد، در مورد آن بعید به نظر می‌رسد.

۲-۲. عنصر معنوی

وجه مشترک عنصر معنوی در تمام مصادیق جنایات بین‌المللی، وجود قصد و نیت و یا علم به ارتکاب عمل مجرمانه با هدف خاص آن می‌باشد. در رابطه با عنصر معنوی در خصوص جنایت نسل‌کشی، ارتکاب هریک از اعمال مادی عنوان شده نظیر قتل و ایراد صدمه شدید و انتقال اجباری و ... بایستی همراه با «قصد نابودی تمام یا قسمتی از یک گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی» صورت گرفته باشد. در خصوص جنایت علیه بشریت نیز ارتکاب افعال مادی جنایت مزبور بایستی همراه با «علم به وجود حمله علیه یک جمعیت غیرنظامی» ارتکاب یابد تا رکن معنوی آن محقق شود.

نسبت به قاچاق مواد مخدر در قالب هریک از دو جنایت مزبور که اتفاق افتد بایستی قصد مشروحه فوق محرز شود. در این رابطه احراز این قصد و نیت بسیار مشکل است، چون همانطور که پروفیسور کاسسه می‌گوید، نیت اولیه‌ی جرم قاچاق مواد مخدر، پول‌سازی است، نه نابودی یا شکنجه یک گروه غیرنظامی. در رابطه با شق «ک» بند اول ماده ۷ اساسنامه رم نیز مسأله‌ی قصد و نیت بسیار چالش برانگیز است. در جرم قاچاق مواد مخدر نمی‌توان «قصد و نیت عامدانه» برای ایراد صدمه‌ی روحی و جسمی را احراز کرد. این عمل، «اساساً، با قصد و نیت کسب درآمد انجام می‌گیرد، نه به نیت ایراد صدمات شدید به افراد» (Kiefer, 2009: 171)

۲-۳. عنصر قانونی

۲-۳-۱. کنوانسیون‌های مواد مخدر

جرم قاچاق مواد مخدر در ۲۳ سند بین‌المللی که از سال ۱۹۱۲ تا ۱۹۸۸ انعقاد یافته است، ذکر شده و همچنین بیش از ۳۲ سند دیگر بین سال‌های ۱۹۱۹ تا ۱۹۸۲ موجود است که به نحوی به این جرم مربوط می‌شوند. باید توجه داشت که این کنوانسیون‌ها اساساً کیفی نبوده و به اموری چون کشت غیرمجاز، تولید، تجارت و استفاده از مواد مخدر می‌پردازند و تنها کنوانسیون ۱۹۸۸ ملل متحد علیه قاچاق غیرمجاز مواد مخدر و داروهای روانگردان است که ماهیت کیفی محض دارد و همچنین پروتکل ۱۹۷۲ اصلاحی که به کنوانسیون واحد راجع به مواد مخدر ۱۹۶۱ الحاق شده است از چنین ویژگی برخوردار است.

در یک نگاه صرفاً پوزیتیویستی می‌توان بر این ادعا بود که جرم قاچاق مواد مخدر وارد محدوده‌ی جنایت بین‌المللی و در نتیجه موضوع صلاحیت جهانی شده است. چرا که، دست کم سه کنوانسیون عمده در خصوص جرایم مهم وجود دارند که کشورها را متعهد به جرم‌انگاری در قوانین داخلی کرده است، که عبارتند از: کنوانسیون سلاح‌های شیمیایی^۱، کنوانسیون امنیت هوانوردی کشوری^۲ و کنوانسیون قاچاق مواد

1. Chemical Weapons Convention, Art. 7(1), 1993 (CWC), 1974 UNTS 317 (No. 33757); ILM (1993) 800; UKTS (1997).

2. Montreal Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Civilian Aircraft, Art. 3, 974 UNTS 177 (No. 14118); ILM (1971) 10; UKTS (1974)

مخدر و روانگردان.^۱ هر سه‌ی این کنوانسیون‌ها مورد تصویب بیش از ۹۵ درصد دولت‌های جهان واقع شده است. بطور خاص، کنوانسیون ۱۹۸۸ ملل متحد برای مقابله با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان گردان بطور اساسی بر مقوله‌ی قاچاق مواد مخدر تکیه دارد. این کنوانسیون از مقبولیت بسیار بالایی برخوردار بوده و تاکنون ۱۸۹ دولت عضو آن هستند.^۲ در این کنوانسیون از الفاظ شدیدالحنی نظیر «خطر وصف ناشدنی»^۳، «ریشه کن کردن قاچاق غیرقانونی»^۴ و «امحاء تقاضاهای غیرقانونی»^۵ برای مبارزه با پدیده‌ی مواد مخدر به کار برده شده است و همچنین، ماده ۲۴ آن اعضا را مجاز دانسته که «اقدامات شدیدتری یا دقیق‌تری از آنچه در کنوانسیون مقرر شده اتخاذ کنند، چنانچه به زعم آنان این اقدامات برای پیشگیری و توقف قاچاق غیرقانونی لازم یا مطلوب باشد». این لحن کنوانسیون و عبارات مجوزگونه‌ی ماده ۲۴ باعث شده است که برخی دولت‌ها دست به اعمال مجازاتهای سنگین بزنند (Boiteux et al, 2014: 3). حقوقدانان نیز بر این نظر هستند که کنوانسیون ۱۹۸۸ ملل متحد علیه قاچاق مواد مخدر و روانگردان گامی در راستای قبول صلاحیت جهانی در مورد جرایم مواد مخدر محسوب می‌شود (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۳: ۳۰). همچنین می‌توان رویه‌ی مؤخر دولت‌ها را در خصوص این کنوانسیون به طرز بسیار عمیقی متحدالشکل یافت. همانطور که در خصوص شکنجه و تأمین مالی تروریسم وجود دارد. اگر این مسأله پذیرفته شود، پس حقوق بین‌الملل معاهده‌ای تمام دولت‌ها را ملزم کرده است که به جرم‌انگاری اعمالی نظیر استفاده از سلاح شیمیایی، پخش و قاچاق مواد مخدر و انهدام هواپیماها بپردازند. در نتیجه، دولت‌ها مجاز هستند که صلاحیت جهانی خود را چه به تنهایی چه به همراه مراجع بین‌المللی بر این دسته جرایم اعمال کنند. بنابراین، این اعمال می‌توانند از حیث عنصر قانونی دارای شرایط جنایات بین‌المللی دانسته شوند (Heller, 2017: 65).

1. United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, Art. 3(1), UN Doc. E/Conf. 82/16, 28 ILM.493 (1988)
2. See: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-19&chapter=6&clang=_en (آخرین بازدید: 06/12/2018)
3. a danger of incalculable gravity (at preamble)
4. eradication of illicit traffic (at preamble)
5. elimination of illicit demand (Art. 14(1))

۲-۳-۲. اساسنامه‌ی دیوان کیفری بین‌المللی

اساسنامه‌ی دیوان کیفری بین‌المللی چهار جنایت عمده را موضوع صلاحیت خود قرار داده است و در زمره‌ی جرایم مربوطه، نامی از قاچاق مواد مخدر یا جرایم مواد مخدر به میان نیامده است. با این حال، همین جرم مبنای ابتکارات دولت ترینداد و توباگو برای اساسنامه‌ی دادگاهی کیفری بود. در سال ۱۹۸۹ ابتکارات دولت ترینداد و توباگو در خصوص پیشنهاد ایجاد یک دیوان کیفری بین‌المللی را نگرانی‌های آن دولت در مورد عدم توانایی محاکم داخلی و شکننده بودن این دادگاه‌ها در پرداختن به جرم قاچاق مواد مخدر تشکیل می‌داد. هرچند البته این امر مورد پذیرش اکثریت واقع نشد (Arsanjani and Reisman, 2005: 386).

لازم به ذکر است که متن پیش‌نویس تهیه شده توسط کمیسیون حقوق بین‌الملل^۱ که در پی قطعنامه‌ی مجمع عمومی به منظور ارائه‌ی پیش‌نویس اساسنامه‌ی دیوان کیفری بین‌المللی تهیه شده بود، حاوی جرایمی بیش از ۴ عنوان مندرج در اساسنامه بود. در این پیش‌نویس آمده بود که برخی بر این امر پافشاری می‌کنند که کمیسیون باید جرایم مرتبط با قاچاق مواد مخدر را نیز در لیست جنایات بین‌المللی بگنجانند (ILC, 1994, vol. II(2): 140, para. 256) و قاچاق مواد مخدر و روانگردان به ترتیبی که در ماده ۳ کنوانسیون ۱۹۸۸ ملل متحد راجع به قاچاق مواد مخدر آمده است، جنایت بین‌المللی دانسته شده بود (ILC, 1994, vol. II(2): 68, para. 9).

بطور کلی چهار دلیل عمده برای اینکه جرم قاچاق مواد مخدر بتواند داخل در صلاحیت موضوعی^۲ دیوان کیفری بین‌المللی بشود، عنوان می‌گردد: الف) تعقیب متهمان نزد یک دادگاه بین‌المللی قابل اطمینان‌تر از واگذاری صلاحیت به دادگاه داخلی است؛ (Patel, 1990: 712) ب) درج قاچاق مواد مخدر در اساسنامه رم، باعث ایجاد یک بازدارندگی قوی حقوقی و نمادین می‌شود و حاکمیت قانون را از طریق بالا بردن امکان محاکمه شدن مرتکبان تقویت می‌بخشد (Patel, 1990: 712). دیوان کیفری بین‌المللی در این فرض یک سازوکار اضافی در کنار یا ورای صلاحیت ملی خواهد بود که از آن طریق می‌تواند مجرمان مواد مخدر را تحت تعقیب قرار دهد. ج) بر خلاف سایر

1. International Law Commission

2. Subject Matter Jurisdiction

چهار جنایت موضوع صلاحیت دیوان، قاچاق مواد مخدر کمتر سیاست زده است. بنابراین، دولت‌ها بایستی نسبت به درج آن در صلاحیت دیوان راغب‌تر باشند، چرا که در اکثر موارد، مرتکبان آن نمی‌توانند در پشت نقاب سیاست یا مصونیت پنهان شوند. و (د) انتقال صلاحیت رسیدگی به قاچاق‌های عمده‌ی مواد مخدر به یک نهاد بین‌المللی، می‌تواند محدودیت‌ها و مشکلات موجود در سیستم عدالت کیفری داخلی را برطرف سازد. چرا که از این طریق هم از حجم مسئولیت‌های داخلی دولت‌ها در خصوص تعقیب مجرمان کاسته می‌شود، و هم تعقیب موفق قاچاقچیان رده بالا می‌تواند به تولید و مصرف کمتر مواد بیانجامد (Yacoubian Jr, 2007: 292). در سند نهایی کنفرانس رم نیز آمده است که لازم است جرایم مواد مخدر در زمره‌ی جرایم موضوع صلاحیت دیوان قرار بگیرد و از اینرو پیشنهاد شده است که در بازنگری اساسنامه به این موضوع توجه شود. (U.N. Doc. A/CONF.183/10, 17 July 1998).

بنابراین مشاهده می‌شود که اقبال عمومی برای شناسایی قاچاق مواد مخدر در ذیل صلاحیت موضوعی دیوان کیفری بین‌المللی وجود دارد، اما تحلیل‌های حقوقی راجع به اینکه آیا عمل مزبور می‌تواند طبق مفاد اساسنامه رم و بخصوص مواد ۶ و ۷ بعنوان جنایت بین‌المللی مورد شناسایی قرار گیرد، در بند قبل به تفصیل صورت گرفت و در اینجا تکرار نمی‌شود.

۲-۳-۳. عرف بین‌المللی

همانطور که گفته شد، جنایت بین‌المللی عملی است که به موجب حقوق بین‌الملل قابل مجازات دانسته شود. لیست این جنایات از زمانی به زمان دیگر متغیر است و بسته به نیاز جامعه‌ی بین‌المللی اعمالی به آن اضافه می‌شود (Dinstein, 1975: 67). بعلاوه بیان شد که شدت و اهمیت عمل نیز برای قرار دادن آن در دسته‌ی جنایات بین‌المللی تأثیر گذار است. اما داشتن این ویژگی‌ها به تنهایی و خودبخود نمی‌تواند گواهی بر این باشد که به موجب حقوق موجود عملی جنایت بین‌المللی قلمداد می‌شود، بلکه این رویه‌ی دولت‌هاست که تنها معیار تعیین کننده برای ایجاد حقوق بین‌الملل و از جمله حقوق بین‌الملل کیفری است (Dinstein, 1975: 67).

یکی از نشانه‌های اینکه عملی جنایت یا جرم بین‌المللی تلقی شود، این است که طرف‌های متعاقد ملزم می‌شوند که در خصوص مبارزه و متوقف ساختن جرایم بین‌المللی با هم همکاری کنند. در نتیجه، ملزم هستند که تلاش مقتضی در جهت محو اعمال ممنوعه، دستگیری مجرمین، محاکمه و مجازات آنها بپردازد. این امر تعهدی مهم است و بعنوان مثال در ماده ۳۶ کنوانسیون واحد ملل متحد در خصوص مواد مخدر مصوب ۱۹۶۱ به وضوح دیده می‌شود که دولت‌ها متعهد به مجازات کلیه اعمال راجع به جرم مواد مخدر شده‌اند.

روشن است که نمی‌توان مدعی وجود یک سند نوشته‌ی کیفری بین‌المللی با نظم و منطق ذاتی شد. جرایم بین‌المللی هر یک در دوره‌های مشخص و به دلایل مختلف پدید آمده‌اند و نمی‌توان آن‌ها را بعنوان بخشی از یک سند دید. بنابراین دیده می‌شود که کنوانسیون‌های مربوط به جنایات بین‌المللی غالباً حاوی اینگونه عباراتی هستند که نه تنها اعمال برشمرده شده دارای ماهیت کیفری هستند، بلکه مجموعه‌ای از فعل‌های مشابه و مرتبط می‌تواند در ذیل عنوان جرم بین‌المللی بگنجد (Dinstein, 1975: 76). این رویکرد را می‌توان در بند «ه» ماده ۳ کنوانسیون نسل‌کشی^۱ دید که مقرر می‌دارد «هرگونه مشارکت در نسل‌کشی»^۲ می‌تواند جرم تلقی شود. قطعاً چنین عبارتی تفاسیر موسعی می‌تواند به دنبال داشته باشد و بعنوان مثال هرگونه تبانی^۳، تلاش^۴ و تحریک^۵ برای ارتکاب جرم را شامل شود. همچنین شق «ک» بند نخست ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی نیز گویای چنین برداشتی است. این بند «هرگونه عمل غیرانسانی دارای ویژگی‌های مشابه که بطور عمدی موجب ورود رنج و صدمه‌ی شدید به بدن یا به سلامت فیزیکی یا روانی شخص شود» را در کنار موارد معین شده دارای خصوصیت جنایت علیه بشریت دانسته است.

جالب توجه است که برخی این نظر را مطرح کرده‌اند که اعتیاد گسترده و

1. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 1948, Entry into force: 12 January 1951
2. complicity in genocide
3. conspiracy
4. attempt
5. incitement

سیستماتیک می‌تواند نمونه‌ی ایراد «صدمه‌ی شدید روانی»^۱ مندرج در بند دوم ماده ۲ کنوانسیون نسل‌کشی، باشد و از اینرو آن را مشمول جنایت نسل‌کشی دانسته‌اند. بعنوان مثال دولت چین در کنفرانس تصویب کنوانسیون نسل‌کشی، بر این نظر پافشاری می‌کرد که با سیاست‌های تعقیبی ژاپن در قسمتی از چین که اشغال آن دولت بوده است، اقدام به ایجاد اعتیاد گسترده و عمدی در میان جمعیت آن کشور کرده است و می‌تواند بعنوان نسل‌کشی مورد تعقیب واقع شود (Schabas, 2003: 150-160). به زعم دولت چین، این عمل اگرچه مانند کشتار در اتاق‌های گاز - مانند اقدامات هیتلر - نمی‌باشد اما آثار آن دست کمی از آن ندارد (UN Doc. A/C.6/SR.81). همچنین ایالات متحده در هنگام تصویب این کنوانسیون در سال ۱۹۴۸ اعلامیه‌ی تفسیری صادر کرد و بیان داشت که «عبارت «صدمه روانی» مندرج در بند دوم ماده ۲ را به معنی اختلال دائمی قوای ذهنی از طریق مواد مخدر، شکنجه یا دیگر موارد مشابه می‌داند». قانون‌گذاری داخلی آن دولت نیز همین رویکرد را پیش گرفت (Schabas, 2003: 162). کنگره‌ی ایالات متحده اخیراً از ایجاد یک دادگاه بین‌المللی به منظور تعقیب قاچاقچیان مواد مخدر حمایت کرده است.^۲ دادگاه عالی ونزوتلا نیز در پرونده‌ی قاچاق مواد مخدر را جنایت علیه بشریت دانسته و آن را موضوع صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی تشخیص داد.^۳ این رأی مکرراً توسط شعبه‌ی کیفری استیناف و نیز توسط شعبه‌ی قانون اساسی دادگاه مورد تأیید واقع شده است (Sainz-Borgo, 2012: 374-375).

1. Causing serious ... mental harm

2. See: International Criminal Court Act of 1993, S. Res. 32, 103rd Cong. (1993); H.R. Res. 66, 101st Cong., 1st Sess. § 2 (1989); Anti-Drug Abuse Act of 1988, Pub. L. No. 100-690, Title IV, § 4108 (1988).

۳. این دادگاه رأی خود را بر اساس ماده ۲۹ قانون اساسی آن کشور که سه جرم «جنایت علیه بشریت»، «نقض جدی حقوق بشر» و «جنایات جنگی» را به رسمیت می‌شناسد صادر شد و وفق آن استدلال شده بود که قاچاق مواد مخدر می‌تواند جنایت علیه بشریت باشد و در صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی نیز قرار بگیرد. البته به نظر می‌رسد عمده‌ی استدلال این دادگاه بر اساس قوانین داخلی و مخصوصاً ماده ۲۹ قانون اساسی آن کشور است و چندان به تحلیل حقوقی ماده ۷ اساسنامه رم و ارزیابی شرایط لازم برای تحقق جنایت علیه بشریت نمی‌پردازد (Sainz-Borgo, 2012: 377). اما شعبه قانون اساسی که به بازبینی رأی مزبور پرداخته است در استدلال خود آورده است که «ماده ۷ اساسنامه رم که فهرستی از جرایم علیه بشریت را ارائه می‌دهد، در قسمت «ک» بند ۱ به اعمالی اشاره دارد که به عقیده‌ی این شعبه قاچاق غیرقانونی مواد مخدر را در بر می‌گیرد» (Sainz-Borgo, 2012: 378).

با این حال، این رویه‌ی سختگیرانه یک رویه‌ی متحدالشکل در میان تمام دولت‌ها نیست. بعنوان مثال، در کشور هلند، حداکثر مجازات برای قاچاق بین‌المللی مواد مخدر مهم نظیر هروئین و کوکائین، تنها ۱۲ سال حبس می‌باشد و این مجازات برای قاچاقچیان مواد مخدر سبک، صرفاً دو سال است (Kiefer, 2009: 174). بنابراین در چنین کشورهایی قاچاق مواد مخدر به هیچ وجه همپای جنایات سنگین بین‌المللی فرض نمی‌شود.

۳. نگاهی به دکتترین و رویه‌ی قضائی بین‌المللی

۳-۱. رویه‌ی قضایی بین‌المللی

دادگاه نورنبرگ در پرونده‌ای چنین بیان می‌دارد: «حقوق بین‌الملل تکالیف و مسئولیت‌هایی را همانگونه که بر دولت‌ها تحمیل می‌کند بر افراد نیز تحمیل می‌کند... افراد در قبال نقض حقوق بین‌الملل می‌توانند مجازات شوند. جنایات علیه حقوق بین‌الملل صرفاً از ناحیه‌ی بشر صورت می‌گیرد و نه از موجودیت‌هایی انتزاعی و تنها با مجازات افراد مرتکب چنین جنایاتی می‌توان مقررات حقوق بین‌الملل را به اجرا نهاد» (International Military Tribunal, 1946: 220-221). همچنین این دادگاه در پرونده‌ای دیگر بیان می‌دارد که «جنایت بین‌المللی عملی است که بطور جهانی جرم شناخته شود» (United States of America v Wilhelm List et al, 1949).

دیوان بین‌المللی دادگستری در خصوص معرفی جنایت بین‌المللی بیانی قابل توجه نداشته است. تنها در یک مورد در نظریه‌ی مشورتی مربوط به حق شرط بر کنوانسیون نسل‌کشی بیان داشت که چرا نسل‌کشی یک جنایت بین‌المللی است. دیوان جنایت بین‌المللی را عملی تلقی می‌کند که به موجب حقوق بین‌الملل جرم بوده و متضمن زیرپا گذاشتن حق حیات تمام گروه‌های بشری بوده و عملی است که وجدان بشریت را جریحه دار می‌کند و مخالف با روح و اهداف منشور ملل متحد می‌باشد (ICJ, 1951: para. 23).

دیوان کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق تعبیری گسترده و قابل تفسیرتر انتخاب کرده است. این دیوان بیان می‌دارد: جنایت بین‌المللی آن جرایمی هستند که فارغ از محل ارتکاب بصورت جهانی محکوم (تقیبج) می‌شود (ICTY, 1998: para. 156).

بنابراین در رویه‌ی قضایی بین‌المللی بدون آنکه ذکر صریحی از قاچاق مواد مخدر به میان آید، صرفاً تعاریفی از جنایات بین‌المللی شده است که در مواردی می‌تواند بر عمل قاچاق مواد مخدر نیز منطبق بشود.

۳-۲. دکتین حقوق بین‌المللی

واضح و مبرهن است که تجارت مواد مخدر پیچیده‌تر از آن است که با اجرای قانون بتوان به مقابله با آن پرداخت. جرم‌انگاری و تعقیب مجرمان تنها راه‌کار نیست و نتایجی که حاصل می‌کند نمی‌توان توجیهی برای هزینه‌های آن باشد. رویکردهایی همه‌جانبه بایستی اتخاذ شود تا به معضل مواد مخدر در پرتو فاکتورهای اقتصادی بپردازد. بنابراین، توسعه‌ی استراتژی‌های اقتصادی مکملی بر اجرای قانون، تعقیب و محاکمه در قالب اقدامات کیفری میان‌دولتی^۱ خواهد بود، به نحوی که انسجام و یکپارچگی بین‌المللی جایگزین منافع ملی شود (Bassiouni, 2008: 905). تنها در سایه‌ی این امر است که می‌توان به معضل مواد مخدر بعنوان یک مشکل جهانی نگاه کرد و با راهکاری جهانی با آن مقابله نمود. تردیدی نیست که «تهدیدی جهانی نیازمند واکنشی جهانی است» (Costa, 01/10/2004).

برخی حقوق‌دانان به رغم اینکه جرم قاچاق مواد مخدر را از دسته‌ی چهار جنایت اصلی بین‌المللی جدا کرده‌اند، اما بیان داشته‌اند که جرایمی چون دزدی دریایی، برده‌داری، تروریسم و قاچاق مواد مخدر شباهت‌های عملی و نظری بسیار زیادی با چهار جرمی دارند که جنایت بین‌المللی خوانده می‌شود و عنوان داشته‌اند که جرایمی چون اعمال تروریستی، شکنجه‌های فردی و قاچاق مواد مخدر برای اینکه داخل در صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی قرار بگیرند بسیار مناسب هستند (Cryer et al, 2007: 2).

در دکتین نظرات مؤید جنایت بین‌المللی بودن قاچاق مواد مخدر زیاد است و حتی برخی از حقوق‌دانان سایر اشکال جرایم مواد مخدر از جمله، تولید، توزیع و ساخت و فروش مواد مخدر را نیز داخل در تعریف جنایت بین‌المللی دانسته‌اند (حتی در دهه‌ی ۱۹۷۰ میلادی که خیلی از این مباحث امروزین مطرح نبود) (Dinstein, 1975: 65) و به صراحت بیان داشته‌اند که قاچاق مواد مخدر، نگرانی عمده‌ی جامعه‌ی جهانی است (Patel, 1990: 709).

1. inter-state

ویلیام شابات نیز از جمله حقوق‌دانانی است که معتقد به جنایت بین‌المللی بودن جرایم مواد مخدر است. وی با اذعان به اینکه جرایمی چون دزدی دریایی، قاچاق زنان، کودکان و مواد مخدر از اهمیت کمتری به نسبت نسل‌کشی برخوردارند، اما بدون تردید آن‌ها را یک جنایت بین‌المللی خوانده و نگرانی جامعه‌ی بین‌المللی فرض می‌کند (Schabas, 2003: 43). برخی حقوق‌دانان نیز ضمن اینکه قاچاق مواد مخدر را همسان با جرایمی چون تروریسم بعنوان یکی از مخرب‌ترین جنایات بین‌المللی معرفی می‌کنند، رسیدگی به این جرایم را نیز در صلاحیت اولیه‌ی یک دادگاه کیفری بین‌المللی می‌دانند (Gianaris, 1992: 89).

بطور کلی در نگاه دکترینی حقوق بین‌الملل، اکثریت قاطبه‌ی حقوق‌دانان بر این نظر هستند که جرم قاچاق مواد مخدر در کنار برخی دیگر از جرایم مهم، جملگی جنایات بین‌المللی قلمداد می‌شوند و این نظر را اکثریت حقوق‌دانان دارند که به رغم عدم همکاری دولت‌ها در زمینه‌ی تعقیب و مجازات این جرایم، جرایم مزبور ویژگی بین‌المللی داشته،^۱ چه بسا بین‌المللی‌ترین جرم بین‌المللی باشد (Yacoubian Jr., 2007).

۱. جهت ملاحظه‌ی نظرات موافق، رک:

Yernur and Dzhumamuratovich, 2015: 86-88; and Heller, 2017: 65

برآمد

با گسترش روزافزون سیر جهانی شدن، معضلات و مشکلات این دگرگونی زیستی نیز گریبانگیر جامعه‌ی جهانی شده است و در پی کاهش موانع ارتباطی و رفت و آمدی، جرایم نیز در یک مرز محدود نشده و جهانی می‌شود. جرایم مواد مخدر و بخصوص قاچاق گسترده آن از زمره‌ی چنین جرایمی است که در عصر جهانی شدن به طور جدی یک جرم با ویژگی فرامرزی و بین‌المللی تلقی می‌شود. جرمی که اخیراً با سایر جرایم سازمان‌یافته نظیر تروریسم و پولشویی نیز گره خورده و آن را پیچیده‌تر و جدی‌تر جلوه داده است. قاچاق مواد مخدر از حیث تأثیرات مخرب و زیانباری که می‌تواند بر جوامع بشری داشته باشد، در مواقعی بسیار کشنده‌تر و ویران‌گرتر از حملات نظامی خودنمایی می‌کند و در نهایت نیز دیده می‌شود که نظر به اهمیت بی‌چون و چرای آن برای جامعه‌ی بین‌المللی، حقوق بین‌الملل آن را مورد شناسایی قرار داده و در اسناد و رویه‌های مختلف به آن پرداخته است. بنابراین، بطور کلی سه ویژگی فرامرزی بودن، شدت عمل مجرمانه و شناسایی در حقوق بین‌الملل که مختص جنایات بین‌المللی است را می‌توان در جرم قاچاق مواد مخدر یافت.

به منظور بررسی دقیق‌تر میزان انطباق جرم قاچاق مواد مخدر بر جنایات بین‌المللی، سه عنصر قانونی، مادی و معنوی این جرم مورد ارزیابی قرار گرفت که ملاحظه شد که از حیث عنصر قانونی می‌توان در حقوق بین‌الملل در قالب اسناد متعدد و همچنین عرف بین‌المللی به احراز این عنصر نائل آمد، اما سایر عناصر را به سختی می‌توان محرز دانست. احراز عنصر مادی در خصوص قاچاق مواد مخدر تنها در حالتی ممکن است که بتوان آن را منطبق بر هر یک از دو جنایت نسل‌کشی یا جرایم علیه بشریت دانست و ذیل اساسنامه رم به تبیین آن پرداخت، اما تکمیل این انطباق زمانی میسر است که عنصر معنوی مندرج در دو ماده ۶ و ۷ آن سند نیز حاصل شود که نظر به اینکه معمولاً هدف مستقیم از قاچاق مواد مخدر نابودی یا قتل نبوده و صرفاً اهداف مالی دارد، احراز چنین سوءنیتی بعید به نظر می‌رسد.

خارج از اساسنامه رم، تنها زمانی امکان محاکمه مجرمان مواد مخدر در محاکم ملی بر اساس اصل صلاحیت جهانی و بعنوان یک جنایت بین‌المللی ممکن خواهد بود که این عمل به رویه‌ای متحدالشکل میان دولت‌ها بدل شود و آنچه در دادگاه عالی

ونزوئلا دیده شد، نمونه‌های مشابه دیگری پیدا کند که بتوان با قاطعیت بیان داشت که عرف بین‌المللی قاچاق مواد مخدر را بعنوان یک جنایت بین‌المللی قلمداد می‌کند و بر اساس اصل صلاحیت جهانی به تعقیب آن می‌پردازد. جنایت قاچاق مواد مخدر چنانچه جنایتی بین‌المللی قلمداد شود، اما تعقیب و مجازات بین‌المللی آن زمانی تحقق می‌یابد که دولت‌ها به این باور برسند که ارزش‌هایی که قربانی آن جرایم می‌شود، به قدر کافی برای جامعه‌ی بین‌المللی از اهمیت برخوردار می‌باشد و تعقیب بین‌المللی راهی مؤثر و کارا برای مقابله با آن‌ها است.

منابع
الف) فارسی

۱. میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۹۳). *حقوق جزای بین‌الملل*، تهران، میزان.
۲. امامیان، معصومه و ستار عزیززی (۱۳۹۷). «چالش حقوقی اجرای قاعده عدم مصونیت سران دولت‌ها نزد دیوان کیفری بین‌المللی: با تأکید بر پرونده عمرالبشیر»، پژوهشنامه‌ی حقوق کیفری، شماره پیاپی ۱۸، صص. ۱۰۲ - ۸۱.
۳. زمانی، سیدقاسم و هاله حسینی اکبرنژاد (۱۳۸۸). «اصل صلاحیت جهانی در آیینۀ دیوان کیفری بین‌المللی»، پژوهش حقوق عمومی، شماره ۲۶، صص. ۲۴۳ - ۲۰۳.

ب) انگلیسی

1. Bassiouni, M. Cherif (ed) (2008). *International Criminal Law*, Volume I (Sources, Subjects, and Contents), Leiden, Martinus Nijhoff Publishers.
2. Blum, JA., M Levi, RT Naylor and P Williams (1999). *Financial havens, banking secrecy and money laundering; Trends in Organized Crime*, New York, Springer.
3. Cryer, Robert et al (2007). *An Introduction to International Criminal Law and Procedures*, Cambridge, Cambridge University Press.
4. Einarsen, Terje, *The Concept of Universal Crimes in International Law*, Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2012
5. Schabas, William A., *Genocide in International Law*, The Crimes of Crimes, Cambridge University Press, 2003
5. Arsanjani, Mahnoush H. and W. Michael Reisman (2005). "The Law-in-Action of the International Criminal Court", The American Journal of International Law, Vol. 99, No. 2, pp. 385-403.
6. Bassiouni, M. Cherif & Eduardo Vetere (1998). "Towards Understanding Organized Crime and its Transnational Manifestation",

7. Bassiouni, M. Cherif (2008). “*The Discipline of International Criminal Law*”, in: M. Cherif Bassiouni (ed.), International Criminal Law, Vol. I, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, pp. 3-40.
8. Boiteux, Luciana, Luciana P. Chernicharo and Camila S. Alves (2014). “*Human Rights and Drug Conventions: Searching for Humanitarian Reason in Drug Laws*”, in B.C. Labate and C. Cavnar (eds.), Prohibition, Religious Freedom, and Human Rights: Regulating Traditional Drug Use, Heidelberg, Springer-Verlag, pp. 1-24.
9. Dillon, Sam & Craig Pyes (Feb. 23, 1997). “*Shadow on the Border—A Special Report: Drug Ties Taint 2 Mexican Governors*”, N.Y. TIMES; accessible on: <https://www.nytimes.com/1997/02/23/world/drug-ties-taint-2-mexican-governors.html> (تاریخ مراجعه: ۲۰۱۹/۰۴/۱۳)
10. Dinstein, Yoram (1975). “*International Criminal Law*”, Israel Yearbook on Human Rights, Vol. 5, pp. 55-87.
11. Gianaris, William N. (1992). “*The New World Order and the Need for an International Criminal Court*”, Fordham International Law Journal, Volume 16, Issue 1, pp. 88-119.
12. Heller, Kevin J. (2017). “*What Is an International Crime? (A Revisionist History)*”, Harvard International Law Journal, Vol. 58, No. 2, pp. 1-71.
13. Kiefer, Heather L. (2009). “*Just Say No: The Case against Expanding the International Criminal Court’s Jurisdiction to Include Drug Trafficking*”, Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review, Vol. 31, pp. 157-181.
14. Nollkaemper, Andre (2009). “*State Responsibility for International Crimes: A Review of Principles of Reparation*”, Essays in Honour of Professor Kalliopi Koufa, Amsterdam Center for International Law, pp. 2-40.

15. Patel, F. (1990). “*Crime Without Frontiers: A Proposal for an International Narcotics Court*”, N.Y.U. J. Intl. L. & Pol., Vol. 22, pp. 709-735.
16. Preston, Julia (Feb. 19, 1997). “*A General in Mexico’s Drug War Is Dismissed on Narcotics Charges*”, N.Y. TIMES; accessible on: <https://www.nytimes.com/1997/02/19/world/a-general-in-mexico-s-drug-war-is-dismissed-on-narcotics-charges.html> (تاریخ مراجعه: 13/04/2019)
17. Sainz-Borgo, Juan C. (2012). “*The International Criminal Court, Drug Trafficking and Crimes against Humanity: A local Interpretation of the Rome Statute*”, the Journal Jurisprudence, Vol. 15, pp. 373-388.
18. Yacoubian Jr., George S. (2007). “*The Most International of International Crimes: Toward the Incorporation of Drug Trafficking into the Subject Matter Jurisdiction of the International Criminal Court*”, In: Karen T. Froeling (ed), Criminology Research Focus, New York, Nova Science Publisher Inc., 277-294.
19. Yernur, Sovetkali and Baysalov Aly Dzhumamuratovich (2015). “*Importance of international partnership in prevention of international crime*”, European Journal of Law and Political Sciences, Issue 1, pp. 86-88.
20. *Committee on International Criminal Jurisdiction*, Revised Draft Statute for an International Criminal Court, Basic Documents of the United Nations 100, (ed. by Sohn, 1956)
21. *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, 1948, Entry into force: 12 January 1951
22. Costa, Antonio M., “*UN Warns About Nexus between Drugs, Crime and Terrorism*”, U.N. Press Release SOC/CP/311 (01/10/2004).

23. G.A. Res. S-20/2, U.N. Doc. A/RES/S-20/2 (Oct. 21, 1998).
24. ***Report of the International Law Commission on the work of its forty-sixth session***, 2 May -22 July 1994, Official Records of the General Assembly, Forty-ninth session, Supplement No. 10, Document: A/49/10, Yearbook of the International Law Commission, 1994, vol. II(2)
25. the Final Act of the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, Done at Rome on 17 July 1998, U.N. Doc. A/CONF.183/10.
26. UN Doc. A/C.6/SR.81 (Ti-tsun Li, China)
27. United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, Art. 3(1), UN Doc. E/Conf. 82/16, 28 ILM.493 (1988)
28. UNODC World Drug Report, U.N. Sales No E.06XI.10 (2006), vol. 1, 2006.
29. Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), ICJ Judgment of 14 February 2002
30. Reservations to the Convention on the Prevention of Genocide (ICJ Advisory Opinion), 1951.
31. International Military Tribunal, Judgment, (Nuremberg 1946), American Journal of International Law, Vol. 41, 1947
32. Prosecutor v. Furundžija, Case No. IT-95-17/1, Judgment, para. 156 (Dec. 10, 1998).
33. United States of America v Wilhelm List et al. (Hostage), XI LAW REPORTS OF TRIALS OF WAR CRIMINALS 1241 (1949).
34. <https://ssrn.com/abstract=1357320>
35. <https://definitions.uslegal.com/i/international-crime/> (05/02/2019)

36. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-19&chapter=6&clang=_en
37. <https://www.nytimes.com/1997/02/19/world/a-general-in-mexico-s-drug-war-is-dismissed-on-narcotics-charges.html>
38. <https://www.nytimes.com/1997/02/23/world/drug-ties-taint-2-mex-ican-governors.html>
39. <https://www.un.org/press/en/2004/soccp311.doc.htm>
40. <https://www.un.org/press/en/2004/soccp311.doc.htm>